

„Deschizând șantierul unei viitoare Istorii a literaturii române, de la începuturi și până azi, nu aveam și nu am cum să ignor ansamblul și complexul literaturii basarabene”, precizează **Daniel Cristea-Enache**, doctor și conferențiar la Facultatea de Litere din București, în noul său volum ***Scriitori din Basarabia. Studii literare*** (Chișinău: Editura Știința, 2023). În calitate de critic și istoric literar, autorul sondează în trecut pentru a reliefa un „întreg continent literar, cu o istorie și o evoluție proprie, cu o limbă română de o uimitoare expresivitate, și cu constante ori particularități ce pot fi observate și analizate”.

Interesul și angajamentul față de literatura basarabească îl obligă pe Daniel Cristea-Enache să împartă studiul în două părți vizând „cele două tipuri de experiențe biografice ale scriitorilor”: născuți și locuind în Basarabia care doar „au visat să treacă Prutul” și născuți în Basarabia, stabilindu-se în anii de cumpănă 1940, 1944 de partea cealaltă a Prutului. Studiind „cu creionul în mână” textele scriitorilor din fosta Românie Mare, criticul Daniel Cristea-Enache definește spațiul literar basarabească ca „o sferă (meta)literară cu un centru propriu”.

În prima parte a studiului literar, *Scriitori din spațiul basarabească*, autorul zugrăvește valoarea operelor aparținând lui Ion Druță, Vladimir Beșleagă, Grigore Vieru, Eugen Cioclea, Grigore Chiper, Dumitru Cruțu și Liliana Corobca. În cea de-a doua parte ce vizează *Scriitori cu origini basarabene*, se regăsesc A.E. Baconsky, Leonid Dimov, Gheorghe Grigurcu, Emil Brumarșu și Paul Goma. Cele două categorii întregesc spațiul literar contribuind, la fel ca autorul cărții, metaforic vorbind la „secarea Prutului” dintre cele două țări. Plăsmuindu-l pe Ion Druță, ca unul dintre cei „doi prozatori canonici”, alături de Vladimir Beșleagă, Daniel Cristea-Enache reușește să surprindă filonul „identității rurale și naționale” în romanul *Clopotnița*, prin prisma individului întovărășit cu perspectiva tragică asupra vieții. Nuanțele psihologice îmbinate cu exprimările lirice conturează un univers literar „performant, stilistic”, Ion Druță fiind un artist ce prezintă „tablouri realizate cu o mână de maestru”. Al doilea prozator căruia autorul îi face o analiză detaliată este Vladimir Beșleagă. În romanul *Zbor frânt*, care, potrivit criticului, trebuie „integrat și omologat în literatura română”, scriitorul Vladimir Beșleagă profilează drama basarabenilor „implicată în războiul a doi ocupanți”.

Trecând de la registrul epic la cel liric, Daniel Cristea-Enache ne înfățișează portretul lui Grigore Vieru plasat între extremele de a fi receptat fie ca „profetul Națiunii și un apostol al Neamului Românesc”, fie ca un „încremenit într-un eroism retardat”. Dedicând pagini întregi dezbaterii acestui aspect, criticul demonstrează sincronizarea operei lirice aparținând lui Vieru cu literatura șaizecistă din spațiul românesc. Înscriși sub titlul *Perestroika și noua poetică basarabească*, poeziile Eugen Cioclea și Grigore Chiper se afirmă odată cu venirea la putere a lui Gorbaciov. Avangardist „de formă – nu de fond”, Cioclea se ocupă cu predilecție de obsesiile personale, angrenat să-și „creeze pretexte ale suferinței pentru ca lirismul să capete o tensiune specifică”. Pe aceeași linie istorică se înscrie și Grigore Chiper, poet postmodernist ce alege imagini din natură, decupându-le, „peisajul fiind un cadru în care stările interioare își găsesc expresia lirică”.

Printre *Scriitorii cu viitor*, Daniel Cristea-Enache îi enumeră pe Dumitru Cruțu și pe unica prezență feminină din volum – Liliana Corobca. Prozatorul Dumitru Cruțu se afirmă după anul '90, marcându-se ca personaj literar între „vechiul sistem și cel nou”. În povestirile sale, majoritatea cu final brusc, se întrevede un limbaj curățat de orice „expresie basarabească ininteligibilă”, dublat de „o paletă prozastică bogată”, scriitorul reușind astfel să treacă „proba de virtuozitate a prozei scurte”. Datorită romanului *Kinderland*, scriitoarea Liliana Corobca cucerește spațiul prozastic, implicit locul propriu în universul literar contemporan, prin sensibilitatea și observația cu

care surprinde și descrie spațiul autohton golit de părinții plecați peste hotare, lăsând în urmă copiii și pe cei vârstnici neputincioși.

În partea a doua a cărții, Daniel Cristea-Enache ne conduce de partea cealaltă a Prutului, demonstrând că, în sufletul scriitorilor, Basarabia a rămas „crâmpeul de Paradis”. Cu toate că în tinerețe s-a angajat ideologic, în anii '60 poetul A.E. Baconsky se dedică să-și „salveze poezia”, aceasta fiind transparentă pentru lupta și tensiunea interioară. Realizând portretul literar al lui Leonid Dimov, Daniel Cristea-Enache identifică similarități cu lirica lui Arghezi și Barbu. De la Arghezi, se împrumută „sincoparea versurilor, dinamismul, oralitatea, intercalarea dialogului în descriere”, iar influența lui Barbu se întrezărește în „versurile esențializate la maximum, profunzimea termenilor științifici”, precum și în inserția neologismelor și regionalismelor. Dominantele liricii dimoviene ar fi: „gândirea poetică structurantă, legiferarea în materie vie și pulsatiile a imaginariului, feeria lingvistică și imagistică”, aspecte angrenate să certifice „o mare poezie plină cu de toate și liberă de tot”. Un poet, care „comprimă la maximum versul”, dar care reușește în același timp să evedențieze în detaliu obiectele, este Gheorghe Grigurcu. Reflexivitatea – ca dominantă a liricii sale – susținută de capacitatea de a „filtra exigent realul și fictivul” îl definește pe poet drept „original, atipic, constant, autoconstruit, cerebral fără uscăciune lirică”. Poetul „hiperlucid” se complace în tonul „nostalgic” și insolit fiind parte din peisajul șazeciștilor literați. Universul liric creat de Emil Brumaru surprinde „lucruri și ființe mici” alegând, cu predilecție, spațiile închise spre a le umple cu „imagini gingașe și proaspete”, spații în care poetul se refugiază pentru a-și contempla „fărâma sa de rai”.

Autorul își încheie studiul cu scriitorul Paul Goma care, în spațiul basarabean, „dacă facem o comparație cu alți autori din generația lui – se numără printre cei mai comentați și elogiați scriitori români”. În stânga Prutului, au scris despre scriitorul de la Mana istorici literari, cercetători și scriitori, în marea lor majoritate intrând în volumul apărut la Chișinău și coordonat de Aliona Grati, *Paul Goma. Cuvântul basarabeanului răzvrătit* (Editura Știința, 2016). Evaluând „șansele posterității” lui Paul Goma, după ce avusese parte de un dosar cu idei „ieșite, într-un debit bine controlat, din arhivele și laboratoarele Securității”, Daniel Cristea-Enache propune, noilor generații, lectură nemijlocită a cărților semnate de scriitor. Oferind exemple din cartea *Gherla*, criticul combate o altă etichetă aplicată lui Paul Goma: cea a autorului de scrieri memorialistice în exclusivitate: „*Gherla* este mai puțin memorialistica unui subiect care se fletează, recuperându-se în ipostaze ale rezistenței, eroismului, martirajului; și mai mult observarea și fixarea elementelor de Sistem în care opt mii de deținuți sunt tratați similar. Prin urmare, Goma nu se proiectează în statura suferitoare și finalmente triumfătoare a Individului”.

În demersul său, autorul prezentului volum a reușit, cum pe bună dreptate scrie Alex. Ștefănescu în postfața cărții, o inventariere complexă a unor scriitori valoroși. Apelând în analiza sa la opiniile criticilor din ambele părți ale Prutului, Daniel Cristea-Enache s-a afirmat, în acest studiu, inclusiv ca și critic al criticii.

Marta SEVERIN